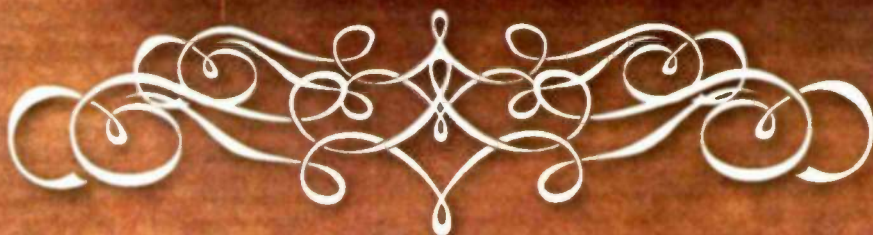

15.3x28.41	31	עמוד 6	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264892-2
23730						

ותחיינה העצמות האלה

שבעים ושתיים שנה לאחר שהתרוקנו רחובותיה של קראקוב מחיים יהודים שתססו בהם מאות בשנים, שב מנחם פינס לעיר שהייתה בירת היהדות העולמית במשך אלף שנות גולה, וגילה את אוירתה של השואה המתפוגגת רק כעת לאיטה, כשהיא חושפת עוד ועוד שכבות של שרידי חיים שהיו ואינם. רסיסים של עולם יהודי שאבד לבלי שוב. ילדי מנזרים, מתבוללים לשעבר וכאלו שגילו על יהדותם אך זה עתה << בעזרתם של עשרה דמויות שעלו מבין שברי ההריסות, הציץ למסתריה של הקהילה הייחודית המתגבשת מתוך האפר | יומן מסע

מנחם פינס | פולין

20.2x28.85	32	6 עמוד	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264908-0
23730						

שטח: 312,685 קמ"ר
אוכלוסייה: 38,441,588
שפה: פולנית
מטבע: זלוטי פולני
שעות טיסה מהארץ: 3.5
מספר היהודים הרשמי
במדינה: 12,000

17.87x24.76	33	עמוד 6	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264913-6
23730						

"אני מנסה לשלוח לארץ ששה אברכים - שישובו לכאן עם סמיכה, שיהיו הדור הבא של רבני קראקוב. אני לוקח בחשבון, שיתכן שאיש מהם לא ירצה לחזור. אני אבכה על כך, אבל זה לא עסק שלי יותר..."

ל-מ-ה?"

השאלה הדהדה ברחובות קראקא הישנים ברובע קאז'מיז', שהיה בעבר פרבר יהודי הסמוך לעיר. בין בית הכנסת והמקוואות, בין בית החיים העתיק לשרידי היהדות הנוצצים. ליד בניין ה'חיידר' וסמוך לבית יעקב, היא טיילה בשעות הליל המאוחרות בסמטאות החשוכות, נזעקה ביום על גדות נהר הוויסלה המרהיב. נותרה ללא מענה.

מה מביא אדם צעיר לגלות את סוד הדם הזורם בעורקיו, לנטוש את אמונת ביתו המוטעית, עליה גדל שנים, ובאחת להתחיל את הדרך הפתלתלה של לשוב להיות יהודי על כל משמעויותיו? מהו הגורם הנוטל ישיש שראה הכל בחייו, להזור אל החיידר, משם נלקח אל המנוזר טרם הושמדו הוריו? כיצד לאחר עשרות שנים נזכרות אמהות פולניות קתוליות לספר לילדיהן מהם הספרים הגנוזים בארון?

"אין בזה כל דבר הגיוני", אומרים כולם, "אבל הנס הזה קורה עכשיו. בדיוק עכשיו. לא לפני עשור, גם לא לפני עשרים שנה. עכשיו".

בקראקוב, שהייתה שנים רבות בירת פולין, השואה עדיין קיימת. שרידי מתפוררים לאיטם, חושפים עוד ועוד שכבות של שרידי חיים שהיו ואינם. רסיסים של עולם יהודי שאבד לבלי שוב. ילדי מנוזרים, מתבוללים לשעבר, כאלו שגילו על יהדותם אך זה עתה. ומשברי ההריסות כולם, עולה ומתגבשת לה קהילה של ממש. קהילה המורכבת מאנוסי פולין. צעירים שהוריהם חשפו רק עתה את האמת על מוצאם. מבוגרים שהעזו להדליק את הלפיד שכבה לפני עשרות שנים. וגם, כאלו שמשפחתם התבוללה לפני דור, אך דווקא השואה האיומה, משכה אותם בכוח עז ליהדות - דווקא עכשיו.

במרכז רחוב שירוקה, עומד - שותק - שער, שכעין צורת גג משולש על גביו. "בית כנסת חדש דרמ"א", כתובות האותיות העתיקות. שם, בפנים, התפלל גדול הפוסקים של יהדות אשכנז, רבנו משה איסרליש. מול בית מדרשו עומד בית החיים, משוקם, צמחיה ידוקה נשקפת מן הגדר עשוית המצבות. שם מקום מנוחתם של עשרות אדירי תורה - הרמ"א, הב"ח, התוספות-יום-טוב ורבים נוספים.

ברחובות הסמוכים, מול בית הקברות, מתרחש נס: טל של תחיה זולג על יהדות מוסתרת ומוחבאת, הקמה מן העפר, בוקעת את המציבה, מתאוששת מן המלחמה והשלכותיה.

מפה ומשם, מדי יום, מגלים פולנים את יהדותם, נמשכים לבית הכנסת, יוצרים ביחד את קהילת היהודים הנסתרים, חֲבֵרָה של שבויי מלחמה

שהדברים ילובנו כהוגן. האברך שלצידו, היה עד לפני מספר שנים סטודנט מקומי רגיל. העוברים והשבים אינם מרימים גבה, המחזה אינו נדיר. רק הגשם כביכול מבכה, איככה נעלמו כולם. הרי הם היו כאן כאלה לאלפים. עשרות שנים איש לא ראה אותם. ועתה הם שוב מצויים ברחובות, ממהרים לבית הכנסת.

בוקר אחד, התעוררה העיר למראה רוחות רפאים לבנות עשויות גיר, שעיטרו את הכבישים, הקירות וכל מקום אפשרי. כולם בצורת בני

משוחררים - קהילת קודש קראקא, שכונת קזימייש, פולין.

תחת מזג האוויר הפולני ההפכפך, שהחל בחמה שיצאה מנרתיקה והסתיים במטרים עזים, בשדרות דיטלה, בין הבניינים העתיקים - שאחד מהם, ברחוב סטניסלאבה 10, מול הנדר היפהפה, שימש כבניין הסמינר של שרה שניר - מתהלכים צמד אנשים עבדקנים, מדברים בלימוד, דנים בהלכה כלשהי. הרב בועז פש, רבה של הקהילה ושליח 'שבני ישראל', לא ייתן תנומה לעיניו עד

18.19x24.62	34	6	עמוד	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264923-7
23730							

בוקר אחד, התעוררה העיר למראה רוחות רפאים לבנות עשויות גיר, שעיתרו את הכבישים, הקירות וכל מקום אפשרי. כולם בצורת בני אדם. בלילה שקדם לו, נטל אחד היהודים שיצאו ממסתורם אבני גיר, ביקש מחבריו לשכב על הכבישים, להיצמד לקירות הרחוב, סימן סביבם בצבע, וניסה לדמות מה היה כאן פעם

מדי שבועיים הוא נע על ציר ישראל-פולין. לפני כחמש שנים הוא סיים את שליחותו כפורטוגל, בצל צאצאי אנוסי האינקוויזיציה. רבה של פולין, הרב שודריך, קרא לו לבוא לקראקוב. במקביל, פנוה אליו הרב מיכאל פרוינד, רבו של ארגון 'שבי ישראל', ארגון ששם לו למטרה להשיב את נדחי ישראל לחיק האומה, בכל מקום שהם. הרב פש, בוגר ישיבות חברון, מעלות התורה וסלונים, הגיע לשבות בקראקוב. בחורף האפרורי ההוא, הוא החליט שאין לו מה לחפש במקום. "שלחתי אותך ליהודים, לא לקראקוב", אמר לו הרב פרוינד והוא נשאר.

תחת ידיו האמונות, עוד ועוד יהודים מצאו את יהדותם מחדש. הנס התחיל לפרוח בדיוק בתקופה הזו. אי אפשר שלא להיזכר בסיפור המצמרר הידוע, שבו זעק הרב הרצוג את קריאת 'שמע ישראל' בלב מנזר שכמריו 'התקשו' לזכור אחרי השואה, מי מהילדים הינו ילד יהודי שנמסר על ידי הורים לשמירה. הילדים לא זכרו. אבל הקריאה הזו, הציבה מולם את אמא, שקראה אמם את קריאת שמע לפני השינה.

אדם. כלילה שקדם לו, נטל אחד היהודים שיצאו ממסתורם אבני גיר, ביקש מחבריו לשכב על הכבישים, להיצמד לקירות הרחוב, סימן סביבם בצבע, וניסה לדמות מה היה כאן פעם. המראה היה מדכדך.

אך מי שיביט היטב, יראה את הרמויות קמות מתוך הרפאים. פותחות את הסידור, מתפללות. שוב.

על הכיסאות הריקים, המשמשים אנדרטה לזכר היהודים ששולחו מהגיטו, כבר יש מי שיישב, אם רק יצמידו לו סטנדר.

הגיע זמן הנשמות

על הספסל, מחוץ לטרמינל 2 בשדה התעופה רוזינה שבפראג בירת צ'כיה, יושב יהודי עם מחשבו, כותב במרץ דבר מה כשפיאותיו מתבדרות ברוח. הרב בועז פש, רבה של קראקא ושלחיה 'שבי ישראל', מנצל כל דקה בהפרש הזמן שבין הטיסה שבאה מהארץ לצ'כיה, לבין טיסת ההמשך לקראקוב.

דומה שכעת הזעקה הזו פתאום קמה לתחייה. < למה עכשיו? איפה היו כולם 70 שנה? "זה נס", הוא אומר, "הניצוצות, הנשמות, מגיע זמנם".

< ומה ההסבר בו ניתן להסביר את הנס? "מבחינה היסטורית הקומוניזם שהיה כאן, לא היה כמו ברוסיה, אבל עד לפני שני עשורים, הייתה פולין תחת קומוניזם כפוי שהונחת עליה. אמנם חלפו 20 שנה, אבל במונחים היסטוריים זה זמן קצר. לאט לאט זה נמוג... הפולנים מתחילים לשוב לעצמיותם. חלק מערכיה של פולין אלו ערכים רתיים. יש תפולים וממילא גם יהודים. הדת היא מרכיב דומיננטי במהות הפולנית, ולכן, הרבה החלו לראות עצמם כיהודים, הגם שבאופן אישי לא יאמרו זאת.

"פולין עברה את רה-הריאליזציה שגרמניה עברה מיד אחרי המלחמה. לפתע הם הבינו מה קרה פה. כל הנושא של ההכחשה והברייחה מאשמה מתחיל להתאון. בעבר, לא היו כעבר דיבורים על אושורץ-בירקנאו כעל מחנה שבו הושמדו יהודים, אלא על מקום השמדת פולנים ביניהם גם בין היתר פולנים בני הדת היהודית. "הם ראו זאת כמחנה השמדה, ברגע שהיהודים אמרו זה שלנו. מיליון וחצי יהודים מול 30,000 פולנים. לאט לאט הם הפנימו. "במצב הזה, כבר אין פחד לזהות את עצמך כיהודי, ההורים מעזים לספר לילדים, והצעירים אינם חוששים".

ברחובות קראקוב, קוראים לוחות המודעות לבוא לשבוע פסטיבל היהדות. עשרות אלפי בני אדם עוברים ממקום למקום, מתעניינים בדת היהודית ובעיקר בתרבותה. אחרי המלחמה נוצר מצב מעניין, בו הפולנים חשו שחסר להם משהו מה'קולטורה'. מסתבר, כי למרות הכל היהודים תפסו הרבה בעולמם.

אבל דווקא הרב פש, מתחמק מהשואה, כמו מנסה להתנער מקיומה. ארכו לו שבעה חודשים מאז בואו עד שנכנס לבית החיים העתיק הממוקם לא רחוק מבית הכנסת של הקהילה ומביתו. "לא באתי למתים", הוא אמר, "באתי אל החיים".

< למה אתה בורח מהשואה? "מה זה תורם ליידישקייט?" הוא משיב בשאלה. < הקהילה משקמת את היהודים מהשואה, הלא

כן? "ממש לא. כל יהודי הוא יהודי - באשר הוא. בין אם הוא בקראקוב או בכל מקום אחר. הקדוש ברוך הוא לא צריך קהילה בכל מקום. הוא צריך את היהודים שלו אצלו".

< מבחינתך, לעובדה שהקהילה שוכנת בקראקוב אין כל משמעות? "יש את המשמעות לחיוב ולשלילה. חלק מהבעייתיות טמון במטען הכאב, הצער. האובדן.

18.88x24.64	35	6 עמוד	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264935-0
23730						

ברחובות הסמוכים, מול בית הקברות מתרחש נס: טל של תחייה זולג על יהדות מוסתרת ומוחבאת, הקמה מן העפר. בוקעת את המציבה, מתאוששת מן המלחמה והשלכותיה

"קראקוב מכונה פה 'חדר השינה של אושוויץ', במקום שיש לו עבר כזה, עבר בן 750 שנה אי אפשר להקים משהו חדש. זה לא כמו בישראל שמקימים קהילה בצורה שרוצים"

קראקוב מכונה פה 'חדר השינה של אושוויץ', כי בדרך כלל פוגשים כאן יהודים בדרך מאושוויץ שבמקום לטוס לארץ, עברו פה, בנוסף, אי אפשר להקים משהו חדש במקום שלו עבר בן 750 שנה. זה לא כמו בארץ שמקימים קהילה בצורה שרוצים".

< אתה שואף לחזור את קהילת קראקא? "בהחלט לא. אין לי כזה רעיון. האידיאל שלנו הוא שלכל יהודי מגיעה הזכות להיות יהודי. זה הכל. לכל אחד מגיעה הזדמנות שהשוקת תהיה מלאה במים עבורו. כל צעיר שמתחזק, בורח - וזה דבר הגיוני".

העמל הזה, להביא את אור היהדות לכל דורש, ללא מאמץ להשאיר את המתחזקים במקום על מנת לבסס את הקהילה, הוא קשה. כמעט ולא ניתן לראות צעירים בני תורה בקהילה, מפני שאלו, עם התחזקותם, מבקשים מקום מסודר יותר, עם מוסדות חינוך לילדיהם ועם אפשרויות מגוונות ללימוד ולהתפתחות רוחנית. בארבע השנים האחרונות ישנם עשרות כאלה, שגילו את יהדותם ללא כל התרעה מוקדמת, וכיום הינם שומרי מצוות לכל דבר ועניין. הם הולכים במסלול קבוע, התחזקות בקהילה בקראקוב ומיד לאחר מכן מעבר לארץ או למנצ'סטר.

< אתה לא רוצה לנסות להשאיר אותם אצלך? "איזו מין שאלה היא זו?! הקדוש ברוך הוא מנסה להוציא אותנו מהגלות לישראל או לקהילה עם יותר אפשרויות, אז אני שאיר אותם בגלות? הדבר שאני מנסה לעשות בעזרת ד' הוא, לשלוח לארץ ששה אנרכים - שישבו לכאן עם סמיכה, שיהיו הדור הבא של רבני קראקוב. אני לוקח בחשבון, שייתכן שאיש מהם לא ירצה לחזור. אני אבכה על כך, אבל זה לא עסק שלי יותר..."

התשובה הזו, היא תמצית שיטתו. הרב פש אינו בוחן כישלונות או הצלחות, מספרים או התקדמויות, הוא שם כדי לספק תורה ותו לא. "אותי לימדו שאנחנו לא קבלנים של הצלחות", הוא מסביר ברגע של גילוי לב, "את ההנהגה של היהודי, לא קבעו אנשים חכמים אלא בעלי רוח הקודש, אנחנו פועלים לפי מה שד' רוצה. אם אני מצליח, בסדר, וגם אם לא. אני ככוונה לא רודף אחרי מניין. אם הקדוש ברוך הוא רוצה שיהיה מניין, הוא שולח. אינני 'מיסיונר' בשום אופן. העבודה היא לא לרוץ ברחובות לחפש יהודים, אלא לתת הרבה תורה, למלאות בשוקת הווי".

השוקת הזו, שעליה מדבר הרב פש רבות, היא אולי הסמל של ההתקרבות בפולין. בשונה מן החזרה בתשובה המוכרת בארץ, בה יהודי מגלה את עולמו הדתי ובין רגע הופך לרבן של כל בני השכונה. בקראקוב הדבר מסובך באופן קשה עשרת מונים. עצם גילוייה של היהדות, הוא שינוי שכלי קשה באורח החיים. המסע הינו מפרך.

וביקש לערוך מסיבת בת-מצווה לנכדתו, בבית הכנסת 'טמפל', ברחוב מיודובה שבקראקוב. למרות שמו, בית הכנסת 'טמפל' הינו כיום בית כנסת אורתודוקסי. (לפני המלחמה, התפללו בו יהודים שאינם דומים במאום לכל מיני מתפללי 'טמפלים' דהיום. התפילה שם הייתה כבכל בית כנסת, המקומות היו 'מהדרין', אלא שהשפה השולטת לא הייתה אידיש ועוד כהנה שינויים מצורת הקהילה המקובלת.)

רעייתו נולדה בעיירה בוכניה, עיירה חסידיה המרוחקת כ-40 ק"מ מקראקוב. הוריה היו חסידי

"נגדיר זאת כך, מי שמתחזק כאן, בשונה מבארץ, לא רץ דבר ראשון לבית הכנסת. זה בא רק בשלב מאוחר יותר".

'טמפל', למהדרין'

קראקוב רחוקה מאתנו שעת טיסה, אך הזמן דוחק בו, והוא מסדר משהו בנוגע לחגיגת בת-מצווה שהתקיימה בקהילה. "זה סיפור מוריע 'דיג', הוא אומר. לפני כחודשיים, פנה אליו יהודי מוויניצטון,

17.92x24.69	36	6 עמוד	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29264949-5
23730						

זה בוער לך כל כך?" שאל הרב פש. "כי בדיוק כך ראיתי שסבתא נוהגת", הסביר את סקרנותו. לוח המטלות של הרב פש עמוס. עוד משפחה מבני הקהילה ביקשה שיבוא להכשיר את מטבחם. עוד בית שאצלו השואה מסתיימת.

< כמה יהודים מונה הקהילה?

הרב פש מחייך. "זו השאלה השנייה ששואל כל אורח, אחרי הבירור אם יש כאן אנטישמיות. אני תמיד אומר שהקהילה מונה - אחד. זה יעקב, שמעון, ישראל וכל אחד אחר. התורה אסרה לספור אנשים ואין כזה ברכה. כל אחד זה עולם מלא, אם אני פה בשליחות זה בשביל היהודי הזה. והזה. והזה".

< מה המאפיין את קראקוב?

"קראקוב הייתה בירת פולין וגם בירתה הרוחנית של פולין ויהדותה. כאן לראשונה התיישבו היהודים, ואחר כך בעוד מקומות. כאן התחיל האידישקייט. כלומר, אין אידישקייט ללא תורה. היו מקומות בעולם שהיו עמי ארצות ונעלמו, או לחילופין - התקדמו בתורה.

"מרכז התורה היה באשכנז. ובגלל האנטישמיות נעלם ועבר מזרחה לפולין - כשהגיעו לפה רבי יעקב פולק והראשונים שייסדו את התורה במקום. בהתחלה קראקוב לא הייתה תורנית, אבל ליהודים שם טוב מבחינה גשמית, הם הגיעו לכאן והתחילו ללמוד תורה.

"קראקוב מתהדרת ברמ"א אבי היידישקייט בפולין, מייסד השולחן ערוך האשכנזי. עצם הכתיבה הגאונית שלו כאן, זה אירוע היסטורי. פסיקת ההלכה האשכנזית עברה מאשכנז לפה, ללובלין ולקראקוב. אמנם לקח לתהליך ההתפתחות התורנית כאן 400 שנה, קראקא עברה שינויים, אבל, זה היה מקום התורה וכך יהיה לנצח!"

צריך להבין, רוב הזמן היה ליהודים פה טוב, לא כמו באשכנז או באנגליה. הם היו אומרים: פולין - פה-לין, פה תלין עד ביאת משיח".

< העבר משליך על הקהילה?

"בוודאי, כל יהודי שמגיע לבית הכנסת מבין שנכנס ללב ליבו של בית היוצר של נשמת האומה. זה היה פה בקראקא, כשאנחנו לצערנו לא משתמשים בבית כנסת הרמ"א, הזקנים לא באים כי הם מתפללים רק כאן".

ובאו האובדים

הם שבים, אחד, ועוד אחד ו- עוד אחד. נשאבים בחזרה אל היהדות בנס לא הגיוני. אין יום שלא מתגלה יהודי אובד נוסף.

ב'מיני-שיבה', כמו בכל הסמינרים שמארגן 'שבי ישראל', פתאום רואים אותם, כזה אחר זה, נפתחים בחזרה אל חיק היהדות. עוד קבוצה

בארצות הברית, הקימה בית יהודי לתפארת. היום, חמישים שנה אחרי, היא שבה לאותו מקום שבו גילתה את יהדותה, עם נכדתה שהגיעה למצוות. מי יודע? אילו המשפחה הראשונה הייתה מוכנה לאמצה, אילו לא היו לוקחים אותה לזמירות שבת אצל הרבי - כעת הייתה מסתובבת ברחובות פולין משפחה קתולית, שאינה מבינה דבר על ניתוק השושלת המפוארה.

היא אחת מני רבים. לא לכולם היה נס שכזה. רבים מהם עדיין מנותקים. וזה, ייעודה של קהילת קראקוב. קהילת היהודים האבודים.

עוד בית שאצלו השואה מסתיימת

בכיכר העיר קראקוב, מונצחת דמותו של המלך קזימייש השלישי, כשהוא מקבל את פניהם של היהודים שעקרו לפולין. מספר רחובות משם, עומד על תילו בית הכנסת 'קופה', בית הכנסת של הקהילה. הוא עתיק, בן מאות שנים ומדהים ביופיו. קירותיו מעוטרים בשלל ציורים צבעוניים. על תקרתו, סביב נברשת ענקית, מצויירות ערי הקודש בארץ ישראל. סמוך לחלון במזרח, עדיין מצויות האותיות המעידות כי החלון נתרם על ידי 'חבורת הכהנים והלויים'.

כשאנו עוברים ברחוב שעל ידו, לא ניתן לעבור מספר מטרים מבלי לפגוש מישהו שייגש אל הרב. הם נראים ככל גויי הסביבה, אך כולם יהודים.

לעולם אין לדעת מהו מספרם האמיתי של יהודי פולין כיום. 'דם יהודי רב זורם כאן בעורקים ולא רק על האדמה', אומר מישהו. זה יכול להיות אחד מראשי בית הספר לכמורה הנמצא ממול ביתו של הרב פש, שניגש אליו ואמר לו בקריצה כי 'אם חסר לך למניין אני יכול להצטרף, אבא ואמא שלי היו יהודיים עד המלחמה!...' גם הוא מקרבנות הדור השני למלחמה; זה גם יכול להיות אותו סטודנט ששמע הרצאה מהרב באוניברסיטה על אורח החיים היהודי והתעניין בנושא הכשרות. "למה

באכזב, שהגיעו עם הרבי למקום שבו שהה, עם בני קהילתו שמצאו להם דרך הצלה. דבר אחד מנע מהוריה להמשיך עם הרבי: ילדים לא יכלו להצטרף. הם דיברו עם משפחה מקומית שהסכימה להצפין בה את ילדתם, אלא שברגע האחרון הדבר נמנע מהם. "הביאו את הילדה אלי לסעודת שבת", ביקש במפתיע הרבי ששמע על כך. כך מצאה את עצמה הילדה בשבת איומה של בריחה, כשהיא יושבת לצד "ק האדמו"ר מבאבוב, כשהחבל מתהדק. במוצאי שבת, שוב חיפשו הוריה מקום להסתירה. עד שמצאו, הם החמיצו את הצלתם. הקריבו את חייהם בעבורה. היא גדלה כקתולית, לא יודעת מהי המשמעות של יהדות - מעבר לכינוי "ז'דובקה", שדבק בה. בנערותה, כשהחלה ללמוד באוניברסיטה שבקראקוב, החליטה בחשש לגשת לקאזימיז', לראות מקרוב את ה'עלוקות' שאליהן השתייכו אביה ואמה. היא עמדה בעזרת הנשים, מביטה למטה. לרגע היא נרעדה. אל אוזניה חלחלה מנגינה עתיקה ומוכרת, מפלחת את ליבה. באחת, היא נזרקה אל שולחן הרבי, אל המנגינה ההיא, יושבת ליד הוריה. היא נותרה שם. אחר, מצאה קרובי משפחה

26.39x25.75	37	עמוד 6	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29265033-0
23730						

מונדק

הכל. הכל הוא מספר. מגיל ארבע הוא לא שכח דבר. את השטעטל הקטן שלהם בנובובריסק, את עץ האפרסקים בגינה, את הזקן שגילה יום אחד מחרחר תחתיו משתייתו, את הרבי בחיידר ששימש גם שוחט ואליו היה הולך מונדק מדי ערב שבת

"מ-א-מ-ע", לואט מונדק, בקומה הגבוהה של בניין מתנשא בפאתי קראקוב, היא ניצבת מול עיניו, מביטה בבתה הפעוטה הנגרת בידי הנאצים, והיא צופה בה מן המחבוא, עיניה כלות, אינה מסוגלת לעשות דבר בעבור ילדה. "ואו, פעם אחת, גם היא לא שבה". הוא מיטיב את כיפתו התכולה והבלויה, עיניו נוצצות מדמעות. אבל בוערות, ממוקדות, מלאי חיות. "מה תרצו לדעת?" הוא שואל ביידיש, שפת האם שלו. "אלעס", הכל, אמרנו במילה אחת. מתברר, שהוא הבין זאת כפשוטו. הוא צונח על כיסא הנוח שלו, לציודו בכובת עץ בצורת "הזודים של פעם". הוא פותח את פיו, מדבר בפולנית שוטפת. ואינו מפסיק. הכל הוא מספר. מגיל ארבע הוא לא שכח דבר. את השטעטל הקטן שלהם בנובובריסק, את עץ האפרסקים בגינה, את הזקן שגילה יום אחד מחרחר תחתיו משתייתו כי "הגיבור פילצוסקי מת", את הרבי בחיידר ששימש גם שוחט ואליו היה הולך מונדק מדי ערב שבת עם תרנגול בידו, כשהמלמד-השוחט נדמה אז בעיניו כרב זקן וישיש, למרות שהיה בעצם צעיר, וזוכר את בית הספר הפולני שבו למד מספר שעות מדי יום מקצועות חול כשאסור לאי מי מהתלמידים לשבת ליד הז'יד.

פעם הוא היה עמנואל אלבינגר. ואז הגיעה המלחמה. נעלמו לו החיים. נשאר רק מונדק, קולו יורד ועולה, מתרגש ושפל. ואנו, איננו מבינים דבר. כאשר הדברים תורגמו, מצאנו עצמינו נפעמים. מבינים אולי מעט יותר, חלק נוסף בפאזל המרכיב את הקהילה היהודית. "את האנטישמיות פגשתי לראשונה בבית הספר הגויי של מקצועות החול", הוא מספר. "כשהייתה נשאלת שאלה בכיתה ואף אחד לא היה יודע - למעט התלמיד היהודי שכודד מהתלמידים, הוא היה נקרא אל המורה ומוכה במקל על ידו על כך ש'דיבר' ללא רשות". הוא משחזר כיצד נכנסו הגרמנים לעיירה רכובים על אופנועים, בעוד היהודים צפונים בבתיהם. בשל שפת היידיש עליה גדל בבית, תרגם את דברי הגרמנים מפעם לפעם עבור תושבי העיירה דוברי הפולנית.

למרות שבני משפחתם המתגוררים בעיירות הסמוכות, לא שרדו, הרי שאצלם ב'שטעטל' הקטן, היו היהודים עונדים טלאי צהוב ומנסים להמשיך בחיים הרגילים. השמועות על גירוש בקראקוב הגיעו אליהם, ועדיין היה מבטחם כי אף אחד לא ימצא את עיירתם הזעירה. עד לאותו ערב שבת. אחד מיהודי פושוביץ נמלט מפוגרום שאירע בעירו, והגיע לכיתם. הוא נדהם לראות את היהודים צועדים ברחוב, מכינים את צרכי השבת, כאילו עולם כמנהגו נוהג. "יהודים!! רוצחים אותנו!! צווח בקול מור. לבית הספר הוא כבר לא הלך, נשאר ללמוד תורה בבית.

סיפורו ארוך, גדוש בפרטים סוחטי רגשות, כיצד אמו שראתה את בתה השניה מובלת למוות עם הגריה שהיטיבה עמה, ביקשה לרוץ אליה אך נעצרה בידי המארחת שביקשה למנו גם את מותה שלה. משם עברו בדרך מסייטת למרתף, עמוס בתפוחי אדמה, בו שמעו את בני הבית שקיבלו כסף רב על ה'אירוח', מתכננים את רציחתם. הדרך הסתיימה ברפת מצחינה לצד פרה רועשת, בפאתי העיירה. משם הייתה האם יוצאת בלילות לבתי השכנים, ליטול מהם פיסות טקסטיל שיפיקו מעט מזומנים.

"לאחר שזיהו אותה, התחילה לשלוח אותי. הולבשתי בבגדים כמו ילדה, עם זוג צמות, והלכתי להביא טקסטיל", מספר מונדק. "לפתע, אני שומע ילדים צועקים בשמי ומצביעים עלי. התחלתי לברוח והם אחר. כמובן שלא הלכתי לכיוון הבתים שבהם הוחבאה הסחורה וסובבתי אותם ברחבי העיירה עד ליער. כשלא הצליחו לרדוף אחרי, סימנו בידם תנועה של אקדה וצעקו 'לירות ביהודים'". רק מונדק ואביו נותרו בעולם אחרי המלחמה. האב השבור שלא ידע כיצד לבשל לבנו מעט מזון, הניח את הילד בכית היתומים בקראקוב, ומשם עבר לבית הבראה. בני היתומים הותקפו אף הם בידי פולנים שלא ידעו מנוח בקטל. הבית שלו ניצל. הם הלכו להרים, לנופש.

פתאום היום, יש לו קהילה. זה לא מה שהוא היה רגיל אליו אבל "במקום שאף איש, הערינג איז אריך א פיש", הוא צוחק בהומור יהודי.

"איך בין א ייד?" צועק עמנואל פתאום וקולו נישא כחלל. הוא אוזח חזק בידו, מביט היישר לתוך עיני. "אני למדתי כבא-מציעה בחיידר", הוא אומר בקול מתחנן.

"כשנחזור, ניפגש איתך בתחנת הרכבת", הבטיחו לו אבא ואמא רגע לפני שנשלחו אל סוף דרכם. והוא האמין להם. עשרות שנים, עד יומו האחרון. כמו ברובוטינות, הוא צעד להמתין להם בתחנת הרכבת שבפאתי קראקוב. גם כשהיה ישיש וחולה, לא וויתר על החלום. אבל הם לא שבו

של יהודים פורצת את שערי המחנה בדרך לבית הכנסת. בתום הסמינר, הרב פש מבחין באשה מבוגרת היושבת בצד מהורהרת. היא אם לארבעה ילדים, ונסעה עד לקראקוב. "מה הקשר שלך ליהדות?" הוא מגשש בוהירות. "אמא שלי", היא עונה.

"סבא היה סנדלר כאן בקראקוב. בזמן המלחמה השאירו את אמא אצל סנדלר גוי שסבא עבד עמו וכך היא ניצלה". כשהיא שמעה על ה'שיבה', היא החליטה לבוא לראות במה מדובר. "הנה, עוד אחת ברשימה", אומר הרב פש ונאנח.

ישנו קושי עצום בלהסביר להם מה משמעותו של - להיות יהודי. גם אלו שיוצאים על כך,

18.12x25.18	38	עמוד 6	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29265180-3
23730						

"זה יכול להיות אחד מראשי בית הספר לכמורה הנמצא ממול ביתו של הרב פש, שניגש אליו ואמר לו בקריצה כי 'אם חסר לך למניין אני יכול להצטרף, אבא ואמא שלי היו יהודיים עד המלחמה'..."

רוברט

רוברט מהנהן. לא בטוח שהוא מבין. אבל מעליו זועקות האותיות המחוקות האחרונות שנותרו מאבינו מלכנו --- "שמד ועוון מבני ברייתך"

"א צענטער?"

בצומת הרחובות קופה ואיזאקה, נישא בית הכנסת 'אייזיק'ס שול', זה שהאוצר שמכנו הופרש הממון לבניינו נמצא תחת התנור בביתו של ר' אייזיק בן ר' יעקב מקראקא, לאחר שחלם כי הכסף תחת הגשר. בצמוד לו, ממוקם בית חב"ד בראשות הרב אליעזר גוראר'.

מניין כשר למהדרין של מנחה-מעריב, מתנגן בליווי עוברי-דרך כמו המרצה הרב מרדכי נויגרשל שהמריא פולינה למסור הרצאה בפני סטודנטים.

בתום התפילה, נועדים הרב בועז פש והרב גוראר' בדיון קדחתני על אודות מיני-ישיבה שתתקיים בשבוע הבא עבור צעירים יהודיים פולנים. הכל נעשה בשיתוף פעולה מלא, כשהמטרה - אחת היא: לתת את האפשרות לכל יהודי לגשת אל התורה.

"אז איך אומרים את זה בעברית?" רוברט, הלוא הוא

דוד-צבי, מסדר את זנב שיערותיו תחת הקסקט, מנסה להחזיק נכון

את הסידור. הוא עושה 'לחיים' עם הרב פש, על משקה המורכב מוודקה

מתובלת בדבש, ויושב עמו באחת מפינות בית הכנסת גבה-התקרה, שיזפיו טרם פג. אותיות הענק של ה'ברוך שמיא', המצויירות על הקיר, לא דהו. לעומתן, אימרת ה"אדם דואג על דמיו ואינו דואג על איבוד ימיו", מעט מטושטשות.

מספר צעירים מקיפים את הרב פש. ארצ'י, דוד ורוברט, בולעים כל מילה בשקיקה. לכל אחד מהם שורשים יהודיים שנעלמו. כעת קורה הנס, הכל מתגלה.

הרב מספר להם על ה'מיני-ישיבה' שתיערך בשבוע הבא, מוסיף כמה מילים על ציצית ותפילין. לאחד מהם חשוב לדעת משהו על ניהול עסק על פי ההלכה.

עד אמש הם היו צעירים פולניים, פתאום עולם שלם התגלה. והסב היושב בשמיים, זה שהגה בתורה בעמל, מביט לכאן, אל 'אייזיק'ס שול', רואה את הנכדים המנותקים שבים אל ארון הקודש, ואין לך נחמה גדולה מזו.

"אם אנו רוצים לאסוף את היהודים, זה רק עכשיו", אומר הרב, "הזקנים נעלמים, הדור השני בקושי יודע דבר על יהדות, אם לא נפעל מיד, נאבד אותם. זו העבודה החשובה, להציל את שארית הפליטה, להצילם מ'שואת פולניה', זו שלא היתה של רצח אלא של איבוד הדת היהודית".

רוברט מהנהן. לא בטוח שהוא מבין. אבל מעליו זועקות האותיות המחוקות האחרונות שנותרו מאבינו מלכנו --- "שמד ועוון מבני ברייתך".

לא מבנים שהדבר הזה הוא קצת יותר מעובדה היסטורית. "כמו שאיטר יד ימין לא חושב שהוא אמור להצטרף לאיגוד האיטרים", מסביר מישוהו.

ואז, כרגע האהרון, הרב פש פולט עובדה מדהימה: "גם אני בן לילד מנורים", הוא מנחית.

משפחה גדולה הייתה לו כברליון. אחד מסבותיו שימש שופט יהודי חרדי בגרמניה. בזמן המלחמה הורי אביו התפצלו. הסבא ברה עם ילד אחד, בועז הי"ד, שעל שמו נקרא הרב פש. האב והבן נרצחו.

סבתו, נמלטה לאיטליה עם בן אחר. היא הניחה אותו בבית היתומים של הקהילה - שעד היום שמורה פינה חמה בליבו למוקוב, והוא מבקר בו לעיתים תכופות. כשהלחץ התהדק, עבר

19.38x25.98	39	עמוד 6	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29265200-6
23730						

הסבא יהודי ירא שמייס, שרד את המלחמה, אך הצלקות הרבות גרמו לו לעצור בעד היהדות מלעבור לדור הבא. אך לפעמים, היה עולה למחסן, שוטח שם את תפילותיו, לומד מעט, ויורד אל ילדיו, דור שלא ידע, דור שלא ידע, כעת, נכדתו שבה בשמחה אל העולם שממנו ברח

הילד לחווה חקלאית ומשם לבית יתומים במנזר. בארוח ניסי, דאגו הנזירים להזכיר לתיאודור פש' את יהדותו. כך, ביום ברור, הוא קיבל תפוח זהב שלם, שהיה אוצר יקר ערך. "אתה יודע ילד, מחר יש לכם חג גדול, פסח", הסבירו לו. בתום המלחמה, הוא התאחד עם אמו בארץ.

ליאופלד

"ניגנתי לכולם. לאלו שהלכו למות, ניגנתי לכאלה שגופם היה סדוק ופתוח, ניגנתי לאלו שהיו בשעת הוצאתם להורג. ניגנתי לכולם. לחיים ולמתים. בגטו ובמחנות; ניגנתי לגרמנים על השולחן כשהם אכלו. הם ישבו וזללו, ואני ישבתי וניגנתי

הוא אומר. "נכד שלו, ר' בורוך שיינברג, היה הרב הראשי של הצבא הפולני לפני המלחמה. הוא נרצח בטבח ביער קאטיץ. כאשר פולין נתחלקה לרוסיה וגרמניה, סטאלין לקח ליער את כל קציני צבא פולין וירה בהם בזה אחר זה, גם הרב היה עם דרגה, ונרצח."

בין הריגתו של הרב ברוך שיינברג הי"ד להריגתו של אביו של קליינמן יש הרבה מן המשותף. כילד בן 16, הוא היה על יד היער ליד לבוב, כאשר אביו נרצח בידי הארמייה קריובה' - הפרטיזנים הנאצים - שהיו אנטישמים לא פחות מהנאצים שבהם לחמו. מאז, עבר במשך כל המלחמה ממקום למקום. בכל פעם שהאדמה רעדה תחתיו, הוא נמלט. נודד בין מחנה למחנה, בין סובייבור הגדול לאחרים קטנים יותר. לכל מקום שאליה הגיע, ניגש אל כלי הנגינה, ופרט על מיתרי החיים. אירע ויום היארצייט של אביו חל במועד שבו תוכננה הופעה של התזמורת הצבאית. קליינמן נפקד. הוא, כמנהגו, נסע ליער לומר קדיש במקום המדויק שבו נרצח אביו. כאשר שב, הועמד לדין. "יכולת ללכת בכל יום אחר לבית הקברות", אמר הקצין ששפט אותו. "כן", השיב המנצח ליאופלד בהריפות, "כשאבא שלך נפטר ונמצא בבית הקברות, אתה תמיד יכול ללכת. לא כשירו בו באכזריות באמצע היער!"

את יהדותו הוא אינו מסתיר, וגם לא יכול היה לעשות זאת בעבר. "הוא מוכשר מדי בשביל שיחשבו שהוא לא יהודי", מסביר אחד מחברי הקהילה את העובדה - כי בסלנג הפולני, מכנים אדם מוכשר במילה "ז'יד"... הוא כותב לנו הקדשה בספרו - "שלום וכל טוב!"

בעמוד הבא, החלק, נרשם: "אנו הולכים בגיהנום ומריחים פרחים".

"ניגנתי לכולם. לאלו שהלכו למות, ניגנתי לכאלה שגופם היה סדוק ופתוח, ניגנתי לאלו שהיו בשעת הוצאתם להורג. ניגנתי לכולם. לחיים ולמתים. בגטו ובמחנות; זו לא תשובה לשאלה אחת, זה סיפור של כמה שנים. כשגזעתי ברעב לאחר שלושה ימים שלא בא לפי כלום, ניגנתי לגרמנים על השולחן כשהם אכלו. הם ישבו וזללו, ואני פשוט ישבתי וניגנתי. הם לקחו נר, הניחו עלי, השעווה נטפה ושרפה, ואני ניגנתי כשמדי פעם הם לקחו מהנר שעלי אש להדליק לעצמם סיגריות."

השיר שברקע קופצני ורועש. "ובישועתך תרים, תרים ותגביה קניניו למעלה". קליינמן שוקע בעצמו. "זה מדי מרגש בשבילי, מאוד אמוציונאלי, אני אאבד על זה את הבריאות".

< לא רצית לברוח מזה?

"לא! להיפך, אחרי המלחמה הייתי מנהל התזמורת המקצועית של צבא פולין". קליינמן, שלאחר המלחמה שינה את שם משפחתו מקליינמן לקולובסקי, מעדיף לדבר על מוסיקה. "אני שומע מוזיקה יהודית אמיתית", הוא מסביר, "היום כל אחד שם ירמולקה על הראש ועושה מוזיקה יהודית, זה לא מוזיקה יהודית. גם לי יש כיפה גדולה בתוכי."

צבי-הירש נולד בבית עם רקע חסידי בעיירה פרמישלאן, "לפני המלחמה היתה פרמישלאן שייכת לפולין. שלושים וכמה קילומטרים מלבוב, למברג. איפה שהיה ר' מאיר הגדול,"

במדרכה ממול בית הכנסת של הרמ"א, ראמו סינגוה, בשפת המקום. צלילי הקלרינט פורטים בקיתון על נימי הנשמה, מצטרפים לסימפונית הפסנתר. 'קלעזומער הויז', אומר שלט העץ מבחוץ - בית הכליזומר. לפני שנים, היה כאן מקווה פרטי של אחד הגברים. בפנים, בחדר הקפה, הקאווע צימער', יושב לו ליאופלד קולובסקי, צבי הירש קליינמן בשמו היהודי, עם 91 שנותיו. שוקע בכורסת עור כבדה, תחת תמונתו על יד הפסנתר בהיכל המלכה אליזבט שבלונדון. הוא מביט בקירות שנצבעו בגוון קרם. וחושב. וחושב. וחושב. שעות הוא יושב שם בשירוקה 6 מדי יום. הקירות מסביב מלווים בתמונותיו ברחבי העולם.

קליינמן, הוא הכליזומר היהודי האחרון בגליציה. מיד לאחר המלחמה, הוא גיבש קבוצת כליזמרים ו'הציל את המוסיקה היהודית' בפולין. עד לפני מספר שנים, הוא שימש מנהל ומנצח התזמורת הצבאית של פולין. "בדרגת קולונל כמעט גנרל", הוא אומר. כשהוא עורך קונצרט בקראקוב, לא ניתן להכניס לאולם סיכה. "על דוד שלי, ר' נפתולי ברנדווין, כתבו באותיות ענק שהוא מלך הכליזמר היהודי בעולם", הוא מתגאה. איש אינו חולם מה מסתתר מאחורי הישיש הנמרץ ומלא השמחה והניגון.

"אותה מוסיקה שעזרה לי לשרוד ברגעים הכי קשים, לה עזרתני אחר כך לשרוד", פותח הזקן בהצהרה.

< איך היא עזרה לך? שאלנו בעדינות.

הוא אוהב לדבר, אבל שונא שאלות. רבים ממבקרי האזור, רוכשים את ספר הביוגרפיה המרתק שנכתב עליו. מי ששואל, מופנה לספר. "זה סיפור לכמה לילות", הוא משיב לרגע, ופונה להרהר. לפתע, הוא פותח בקול שקט ודרמטי, שממלא את הפינה הקטנה שלו.

18.09x24.76	40	6	עמוד	מסע יהודי	משפחה -	11/10/2011	29265209-5
23730							

דוד

"כשהייתי לומד פילוסופיה, השתעממתי. כל כך רציתי את זה בהתחלה, אבל זה לא כבר מושך אותי. אתה מתאר לעצמך מה זה ללמוד סדר שלם? מה זו חברותא? זה דבר בלתי נגמר!"

מטבח המסעדה. הוא אברך מקומי המשמש אחד מצוות משגיחי הכשרות המהודרת. בשונה מיהודי המקום, העברית שלו רהוטה. הוא היה "שיבע-בוהער" בארץ ישראל.

כשג'ג'וש נולד בסטרוחוביצה, בצד הגבול הפולני הקרוב לברסק, הוא לא ידע מה פשרה של הדת שממנה הגיעה אמו. הוא גדל כפולני, חי כפולני וביקש ללמוד פילוסופיה ביגוליניה יוניברסיטי, אוניברסיטת קראקוב, כפולני. "ראיתי יהודים

בשוויץ", סיפר לו אחיו הגדול באחד מן הימים, כשהוא מלא

ברצון עז לחקור עוד על העם הזה שאליו השתייכה משפחת אמו. דוד, נדבק בחשק האדיר והחליט לבדוק זאת בעצמו.

בעוד אחיו נותר עם סקרנות גרידא, הוא החל בהליכי גיור לחומרא והלך לישיבה. כששב לפולין, נישא לרעייתו, סטודנטית לסוציולוגיה, אף היא בת למשפחה יהודית שנעלמה, שנולדה בהמבורג שבגרמניה ועברה לפולין.

"כשהייתי לומד פילוסופיה, השתעממתי. כל כך רציתי את זה בהתחלה, אבל זה לא מושך. אתה מתאר לעצמך מה זה ללמוד סדר שלם? מה זו חברותא? זה דבר בלתי נגמר!"... עיניו נוצצות, מאיימות לבלוע את כל התורה כולה. הוא יודע ספר, מתעתד לבוא לארץ, ומי יודע, שמא יחזור לכאן לכהן כאחד מרבני קראקוב.

"אתה יודע שלא שואלים שאלה שאין עליה תשובה", הוא מגיב מיד ללמה?

ילדיו הקטנים מביטים בו, ילדים יהודיים, פוליש'ע קינדער - ילדי פולין, תינוקות של בית רבן הגדלים בכית של תורה. הדור החדש של יהדות קראקא, הנקי, הטהור. דור התקומה שאחר המלחמה.

ועכשיו, כמעט 70 שנה לאחר מכן, בנו, כמו סוגר מעגל, עובר בין נשמות-מנזרים אבודות שכאלה, פותח עבורם את הדלת, והם שועטים פנימה, חוזרים הביתה.

ברח ילד, ברח

גם אם ינסו להימלט ממנה, המלחמה עדיין כאן, מרחפת כענן שחור כבד. בין חברי הקהילה שמצאו את הקול הקורא מסיני, ישנם כאלו שמשפחתם הייתה מתבוללת שנים רבות, אבל דווקא המלחמה החזירה אותם. כזה הוא הנריק מילר. הוא הילך כאן כילד, בין רחובותיה המשכיליים של קראקוב. עבורו, יהודי מקו'מיז' היו כמו מוצגי מוזיאון. בזמן המלחמה, הוא ניצל עם חושי הישרדות ילדותיים. יום אחר יום רדפו אחריו ניסיו של הקדוש ברוך הוא. לא פעם הוא ראה את המוות בעיניים. כך היה כאשר שוטר פולני שלקחו לגיאה ההריגה, הרפה לפתע את ידו ואמר לו - "ברח ילד". עשרות שנים לאחר מכן, הצטלבו מבטיהם. השוטר זיהה אותו במעבר חצייה בקראקוב. פתאום הוא התעשת. "נייע וייעש", אמר להנריק ("אינני מכיר את אדוני"). כן, גם לאחר שנים, זו הייתה בושה לספר שהצלת יהודים.

הנריק מגיע לבית הכנסת להתפלל, מדי שבת בשבתו. לא, הוא עדיין לא יצא מחיק ההתבוללות. אבל "אחרי השואה, אני לא יכול שלא לבוא".

אם רוצים למשש את דופק המלחמה, אולי אפשר להביט על סיפורו של אלקער ז"ל. עד לפני מספר שנים, מדי יום, לאחר תפילת שחרית, הוא היה פוסע כאן, צועד למעלה מעשר דקות, עומד בתחנת הרכבת, ממתין בדומיה.

"כשנחזור, ניפגש איתך בתחנת הרכבת", הבטיחו לו אבא ואמא רגע לפני שנשלחו אל סוף דרכם. והוא האמין להם. עשרות שנים, עד יזמו האחרון. כמו ברוכטיות, הוא צעד להמתין להם בתחנת הרכבת שבפאתי קראקוב. גם כשהיה ישיש וחולה, לא ויתר על החלום. הם לא שבו.

אלקער, נכנע. אבל הרבה נשמות, עדיין ממתנות בתחנת הרכבת, מצפות לתורה שנלקחה עם אבא ואמא, או סבא וסבתא, והיא לא הכויבה. היא באה לכאן, מחפשת אותם, לא מוותרת. כי לא יידח ממנו נידח.

הולכים בגיהנום ומריחים פרחים

קצת יותר מחמישים קילומטרים מפרידים בין קארקוב לאושוויץ. קצת יותר משישים שנה מפרידות בין יהדות פולין של אז, לזו של היום. העיירה אושוויץ, יפהייה (...), מקום פסטורלי

